

Cserna Anna:

DEÁK FERENC TOLNA MEGYEI ROKONAI ÉS BARÁTAI

Kezdetben csupán a rokon szálak, aztán egy diétai találkozáskor született barátság kötötte Deák Ferencet Tolna vármegyéjéhez. Ez a kör bővült az élénk közéletben szerzett jó ismeretségekkel. A kötődései szorosak, az élete végéig elkísérték, mégis a megyében fellelhető források száma csekély. Néhány levelét őrizi a megyei levéltár, valamint a megyei múzeum irodalmi gyűjteménye. Bár életének különböző időszakában keletkeztek az ez alkalommal közölt, többségében ismeretlen források, mégis különös módon követik élettörténetét. A közszereplésének bizonyos epizódjaihoz kapcsolódó, valamint a politikától mentes magánszféra világát idéző írásokban inkább habitusának, jellemének egy-egy meghatározó eleme a figyelemre méltó. A "Haza Bölcsé", az államférfi, a jogtudós egyúttal hétköznapi ember is volt, aki olykor kétségek között gyötrődött az ország sorsa miatt, aki bölcs barátként megértéssel fogadta el a másik döntését, véleményét, aki esendőnek látszott számtalanszor a betegségben. Rokonként is figyelmesnek mutatkozott, sőt gondoskodásának számtalan jelével lepte meg a hozzá közel állókat.

A valahová tartozás érzése, az emberi kapcsolatok nem tudatos keresése tették őt igazi testvérré, nagybácsivá és barátá. A testvéreihez igen erős szálak fűzték, hiszen a születésekor anyját, öt évesen apját vesztette el. Katonás, egyenes jellemű, titkon költeményeket író Antal bátyja és anyáskodó Klára nővére nevelték.¹ Még kisgyermek, amikor Jozefa nővére elhagyta a kehidai otthont. Férjével, Nemeskéri Kiss Józseffel Tolna vármegyébe, Paksra költöztek.² Házasságuk mindkét család társadalmi rangjához illett. A Deák család az ismeretlenségből emelkedett fel a 18. század folyamán a zalai hivatalt vállaló nemesség sorába, a "*bene possessionatus*" körbe.³ Némi iskolázottsággal, hivatalviseléssel, előnyös házasságokkal alapozódott meg a társadalmi státusuk.⁴ A felemelkedés hasonló útját választotta a Nemeskéri Kiss család is. Tolna megyében a 18. században szerzett birtokaik 10550 holdat tett ki.⁵ A házasságkötés időpontjában azonban a család befolyása már megkopott, és a birtokaik

is összezsugorodtak. Paksot a középkorban tekintélyes Paksy család leányági leszármazottai, a Daróczy és Száraz családok örökölték közbirtokosságot alkotva, amelyen a 19. századra már a Nemeskéri Kisseken kívül, a Kornis, a Rosty, a Csúzy a Vigyázó, a Szluha, a báró Rudnyánszky stb... rokonság is osztozott.⁶ Sokáig előnyösnek tűnt anyagi és gazdálkodási szempontból az osztatlan állapot. Ezt a védekező mechanizmust a családok szerteágazásával nem lehetett működtetni több generáción keresztül. Kiss József az 1816-ban történt birtokosztálykor kapta a paksi javakat a madoccai, bölcskei és gerjéni birtokrészekkel együtt. A tulajdoni hányad szerinti osztozás sem bizonyult sikeres megoldásnak, ugyanis a hagyományos művelési rendszerhez való ragaszkodás, az állandó pénztelenség megélhetési nehézséget okozott. Ez teljes valójában akkor mutatkozott meg, amikor a családfő 1829-ben meghalt. A család válságos helyzetbe került. Az 1300 holdas birtok az úrbáris arány nagysága miatt korszerűtlen volt. Az eladósodás veszélye beárnyékolta a jövőt.⁷ A hét kiskorú gyermekével magára maradt Jozefa, megkérte Ferenc öccsét a családi ügyek rendezésére, aki az ügyvédi teendők mellett⁸ a négy hetes paksi tartózkodás alatt a gazdaságot is megpróbálta helyrehozni.⁹ Gazdálkodási tapasztalatait bátyja oldalán szerezte, aki 1811-ben vette át gyámjuktól a közös birtokok gondját. Deák Ferenc a tanulmányai befejezése után 1825-től bátyjával együtt kezelte a zalai családi birtokot. Antal testvére diétai követségei, valamint alispáni hivatala alatt pedig egyedül irányította a gazdaságot. A közel 3000 holdas örökséget a nagyanyai adósság és a család másik ágával folytatott hosszadalmas pereskedés terhelte. A tehermentesítés, a pénzterhek felszámolása megtörtént, de a modernizálásra már nem futotta. A lánytestvéreknek járó évi összeget, a birtok egyéb költségeit éppen csak fedezte főleg a jobbágyok pénzbeli és természetbeni szolgáltatásaiból, kisebb hányadban a majorságokból és a haszonvételekből származó jövedelem. Ebbéli ismereteit hasznosítva egyelőre sikerült a paksi problémákat áthidalnia. Jozefával a

kapcsolatuk a távolság ellenére mindig bensőséges volt, amely a testvéri segítségnyújtást követően tovább mélyült. Ugyan kevésbé dokumentált, de kölcsönösen látogatták egymást a későbbiekben is. Antal testvérük halála után Jozefa gyakrabban megfordult Kehidán. 1852-ig a kényyszerű családi közös gazdálkodás is összetartotta a testvéreket. A jobbágyfelszabadítás, majd az úrbéri kárpótlás után az anyagi nehézségek állandósultak, ezért a zalai birtokok megosztásra kerültek egyenlő arányban a három Deák testvér között. Jozefa és Ferenc a kehidai, koppányi és kustályi 40-40 ezer forint értékű részüket továbbra is együtt hagyták. Egy évvel később Jozefa gyermekei anyjuk halála miatt újabb birtokosztályt kezdeményeztek. Az anyai örökrészük és a paksi birtoktestek birtokában sem stabilizálódott anyagi helyzetük. A nagyszülői középirtokos lét a leszármazók számára csupán a múlt emléke maradt. Ám Deák Ferenc azon döntésével, hogy eladja az egykor oly sokat jelentő zalai jussot, némiképp hozzájárult a tolnai rokonság egzisztencia építéséhez. Gyermektelenül elhalt Klára nővérenek reá szállott örökrészből is juttatott Jozefa hat gyermekének¹⁰, akikkel a rokonságot fenntartotta és ápolta élete végéig. Nővére Katalin lányánál lakott, így paksi látogatásai alkalmával természetesnek tűnt, hogy ennél az unokahúgánál és családjánál szálljon meg, aki helybeli, közbirtokos családból származó Szeniczey Ferencsel lépett házasságra. Szeniczey Ferenc Nyitrából való elődei nem tartoztak a megyei elit, a megyei közéletben szerepet játszó famíliák közé.¹¹ Nevükkel 1760 körül találkozni a megyei iratokban.¹² Múltjukat és a paksi közbirtokosságba jutás útját csak részben ismerjük. A 19. század fordulóján Szeniczey Bárány Pál említhető meg, aki több jómódú megyei család ügyvédjeként szerepelt. Már paksi birtokosként kérte 1820-ban a Bárány név helyett a Szeniczey név használatát.¹³ Utódai a megalapozott, biztos családi háttérből indulhattak el. Szeniczey Ferenc kiegyensúlyozott életet tudott biztosítani felesége és gyermekei számára. A Szeniczey család a népes gyerekhaddal közel állt Deák "Oncli" szívéhez.¹⁴ A család körében töltött kellemes napok történéseit, az idő távolában megszépült emlék-foszlányokat Cecília unokahúga jegyezte le 1903-ban. A visszaemlékezés aktualitását Deák Ferenc születésének 100. évfordulója adta. A Deák-kultusz jegyében az egész országban tanulmányok, cikkek sokasága készült. Tolnában Csapó Vilmos tengelici birtokos-irodalmár,

egyébként Nedeczky vonalon Deáknak távoli rokonaként foglalkozott a politikushoz fűződő emlékek összegyűjtésével.¹⁵ A felkérésére kezdett írásba Cecília. A visszaemlékezésében nemcsak az ismert családi adatokat ismételte meg, hanem a megfigyeléseit, a gyermek-, majd a felnőtt lány benyomásait rögzítette egyéni előadásmódban sok-sok adalékot szolgáltatva a korosodó Deák Ferencről.

Cecília a korabeli életrajzok ismeretén alapuló elbeszélésében kedves, legendás, mesébe illő históriákat elevenített fel a "híres rokonról",¹⁶ Mintha csupa játék és móka lett volna az élet Pakson. Talán gyermekszemmel az is volt. A nagybácsi évente két alkalommal 4-6 hetet időzve húsvétra és a szüretre, a vidéki élet jelentős ünnepére, eseményére utazott Paksra.. A család napirendjéhez alkalmazkodva csupáncsak késői lefekvései tűntek terhesnek az őt őrző családtagoknak. A kúria nagy fája alatt a "fehér padon" üldögélő, köztiszteletben álló embert fürkésző tekintetek, vagy József főherceg váratlan látogatása ugyan megzavarta a család egyébként eseménytelen életét, de kedves lényével mindezeket elfeledtette. Idejének nagy részét a gyerekekkel és a szabadban töltötte. Szinte nagypapai szerep jutott számára. Cecília az ostáblán játszó gyerekek körében, a húsvéti locsolóközlés jelenetben, a meglepetésekkel teli ajándékozási szokásaiban, a családi beszélgetésekben mindig tréfálkozóan, derűsnek, vidámnak láttatja Deák Ferencet. Aki a zajos politikától távol élvezte a csendes, kényelemben elmúló napokat, az apró örömeiket, a családias és szeretetteljes légkört. Aki olykor mulatságos és tanulságos adomákkal szórakoztatta a köréje gyűlteket, amelyekből kiderült, hogy nem szerette a hízelgő, a túlzottan finomkodó és őszintétlen embereket. Az atyafiságot viszont sokra becsülte, de befolyását sohasem használta fel arra, hogy méltatlanul előnyökhöz juttassa rokonait. A paksi rokonságnál tett látogatásai a szellemi kvalitásait megmozgató 1860-as években, a mozgalmas politikai életben vezető szerepet vállaló Deák számára valóban a kikapcsolódást jelentették. Idősödve a pihenés és a felüdülés óráiban egyre inkább szemlélődővé vált, és talán a betegsége előhaladta miatt utolsó tartózkodása rezignálttá és búcsúzkodóvá sikerült. Életrajzírója szerint 1868 körül a paksi látogatások ritkultak, majd elmaradtak Jozefa gyermekei és unokái az egyre nehezebben mozgó, majd a betegsége utolsó szakaszában a karosszékehez

kötött nagybátyjukat nem hagyták magára. A képviselőház tagjaként Pesten élő Szeniczey Ödön unokaöccse és keresztfia pedig mindennapos látogatója volt a betegágyánál.¹⁷

Az árvasága, apja szeretetének hiánya az emberekhez való viszonyulását nem befolyásolta.¹⁸ Megszámlálhatatlan barátot és ismeretséget szerzett élete során, többek között Bezerédj Istvánét. 1832-ben az országgyűlésen kerültek közelebbi ismeretségbe. Bezerédj, akárcsak Deák a megyei ellenzékét képviselte. Hasonló gondolkodásuk miatt, izgalmas eszmecserekkben lettek *"legbensőbb barátok"*.¹⁹ Az országgyűlési küzdelmekben, a törvényjavaslatok kidolgozásában mindig ott találni Deák mellett Bezerédj Istvánt, aki elismerte barátja szellemi fölényét, csodálta jogérzékét, jogi felkészültségét, egyedülálló gondolatait és szónoki tehetségét, a politikust, aki kerülte a bántó élcet, a derűtséget okozó és az érzelmekre ható szónoki fogásokat, aki inkább világos, logikus hozzászólásaiban a hallgatósága meggyőzésére törekedett. 1839-ben az ellenzék, a konzervatív tábor sem vonta kétségbe Deák Ferenc parlamentáris vezérségét.²⁰ A 30-as évek *"Deákja"* kiegyensúlyozott, derűt és erőt sugárzó, befolyással bíró, közkedvelt személyiség volt a politika színterén.²¹ Ezt sugallta az 1839 októberében kelt levele, amely királyi biztos jelenlétében többször megismételt, botrányos követválasztás kapcsán írt Sztankovászký Imrének, még hivatalában lévő főjegyzőnek. Azon félelmének adott hangot, hogy a bonyodalmak elhúzódása veszélyezteti az országgyűlés munkáját és eredményét. Körültekintésre és megfontoltságra intette a megyei reformereket, akik közül számos rendkívüli embert, Csapó Dánielt, Perczel Mórt, ifjú Bartal Györgyöt személyesen is ismert. Úgy tűnik, hogy figyelmeztető levele több dologban nyújt megerősítést Deák egyéniségéről. Többek között megerősítette azt, hogy Deák mérsékelt, konfliktusokat feloldó, előrelátó politikus, hogy hatalmas az ismerete és a rálátása az ország bármely pontján megesett eseményekről, hogy valóban tekintélyes embernek számított. A megyei ellenzék vezetői számára is nyilvánvaló volt, és elfogadott Deák elsőbbsége a liberálismozgalom élén. A tolnai reformmozgalom kritikus időszakát élte meg a követválasztás kapcsán. Szemmel láthatóan a konzervatív tábor megerősödve került ki a küzdelemből, ugyan még nem vette át teljes egészében a megyei vezetést. Hamarosan ez is bekövetkezett. Tolna esete nem egyedi volt

az országban. Deák aggodalma semmiképpen sem volt alaptalan, hogy a reformok törvényes útja elakadhat, hiszen a következő években a parlamenti út lelassult. Viszont a cselekvési tér áttevődött a társadalmi élet egyéb területeire, amelyeken a megyei vezetésből kiszorult reformerek az újdonságok sokaságát valósították meg.²²

Bezerédj kezdeményezésére Tolna sem hiányzott azon megyék sorából, amelyek Deákot a *"haza és haladás"* ügyében kifejtett érdemei alapján már 1837-ben *"Tábla Bírájává szabadon elválasztották"*.²³ A hivatalos kinevezés indoklásában Tolna Deák iránti nagyrabecsülését ily módon fejezte ki, *"az évek hosszú során gyűjtött nagy tudománya, szilárd jelleme okáért a' kedves nemzetnek legelsőbb kitűnőbb és jelesebb orsz[á] gy[űlésein] képviselők sorába méltán számítatik, őt, kit az országos vélemény az érdemek legragyogóbb jutalmával "a közbizodalommal megbecsülte" még közelebb hozzánk kapcsoltuk, és az országnak e' nagy Férfiát magunkénak is nevezhetjük."*²⁴ A beiktatása csak 1841 november 22-i időszaki közgyűlésen történt meg. A *"Nagy Hazafinak"* szóló megtiszteltetés egyben Zalának szánt gesztus is volt, ugyanis Bezerédj István országgyűlési szerepléseit szintén táblabíróssággal ismerték el a zalaiak.²⁵

Deák Ferenc is hasonló módon vélekedett Bezerédjről, és méltányolta elhivatottságát, tenni akarását, nyíltszívűségét. Gyakori vendégként tanúja volt a Bezerédj házaspár életének. Majd barátja bánatának, aki előbb feleségét, Bezerédj Amáliát, utóbb Flóra kislányát veszítette el. Az országos dolgok a reformmozgalom alatt több alkalommal összehozta a két kiváló embert. Együtt dolgoztak a büntetőtörvényt előkészítő országos bizottságban, amelyben Bezerédj nem követként vett részt rendhagyó módon. Emiatt egyes bizottsági tagok támadták egyébként jogi végzettségű reformert, akinek felkészültsége mellett kiállt Deák Ferenc.²⁶

1843 után barátságuk ugyan töretlen, de Bezerédj csapásként élte meg Deák távolmaradását a napi és a diétai küzdelmektől. Nem ő volt az egyetlen, aki nehezen tudta elfogadni barátja döntését. Ezért csatlakozott Lőcse városának felhívásához, miszerint maga az országgyűlés bírja rá Deákot a zalai követség elfogadására.²⁷ Meg volt az esély arra, hogy a mérsékelt beállítottságú, a viták elsimításához értő Deák Zala teljes egyetértését elnyerje a követválasztáskor. Ám a háziadó kérdése

megosztotta a nemes urakat, a korteskedés eldurvult, a visszaélések bevett szokássá léptek elő. Deák erkölcsi felfogásával ellenkező történések miatt elállt a követségtől.²⁸ A kudarc, Antal bátyja halála miatti súlyos érzelmi megrázkódtatás testi bántalmakban jelentkezett. Kedélyállapotának változásait Bezerédj levelezésében is említi. További kapcsolódási pontok is felfedezhetők életútjuk során 1846-ban, 1847-ben az ellenzéki program megszerkesztésének időszakában. 1848-ban Deák az igazságügyi minisztérium felállításakor szívesen látta volna Bezerédjt a kodifikációval foglalkozó osztály munkatársaként. Országgyűlési képviselőként a politikai szerepkört választó Bezerédj elutasító választát is megértéssel fogadta.²⁹ hiszen azonos erkölcsi normák szerint éltek életüket. Országgyűlési képviselősege miatt halálra ítélt, majd kegyelemben részesült és végül a hidjai birtokán házi őrizetben levő barátját Deák rendszeresen látogatta. Elmaradhatatlan vendég volt az özvegy, Bezerédj Etelka pesti Koronaherceg utcai lakásán is a híres vasárnapi ebédeknek az 1860-as években. Talán egyik ilyen ebéden a kor jeles politikusai, művészei jelenlétében fogalmazódott meg a *"Húsvéti cikk"*.³⁰

Néhány közvetett tolnai forrás segítségével Deáknak Vörösmartyval való barátsága és életének egészen más tartalmú korszaka is felidézhető. A győri jogakadémián folytatott tanulmányainak befejezése után Deák Pestre ment prókatori gyakorlatra és ügyvédi vizsgájának letételére. Művészek baráti társaságába csöppenne Stettner Zádor György mutatta be Deákot Vörösmartynak. Érzelmi rokonságon alapuló kivételes barátság szövődött közöttük.³¹ Rengeteg a párhuzamosság életútjukban és azonosságok a személyiségükben. Cselekedeteik mozgatója az ország jövője iránti elkötelezettség. Míg Vörösmarty a dicső múlt megéneklésével, addig Deák az ősi jog ismeretében a törvénykezési gyakorlattal erősítette a nemzeti érzést. Csöndes komolyságuk magyaros humorral párosult. Deák a család mindennapjainak is részese volt, így a beteg Vörösmarty kétségek nélkül, teljes bizalommal bízta gyerekeinek és feleségének jövőbeni sorsát barátjára. Deák mint gyámatya maximálisan eleget tett a végakaratnak. A zilált anyagi helyzetüket felhívására az ország lakosságának közadakozásából összegyűlt 103 ezer pengőforintból rendezte.³² Atyai figyelemmel követte a gyerekek növekedését. Vörösmarty árvák viszont gyermeki szeretetükkel vették körül a gyámatyjukat. Különösen Ilona

gyermeki ragaszkodása nyilvánult meg kettejük érintkezésében, aki férjével, Széll Kálmánnal együtt ápolta is a nagyon beteg Deák Ferencet.³³

A jótékonyágon kívül, Deák a társadalmi élet egyéb területein munkálkodik az önkényuralom éveiben. Passzív ellenállását a fennálló rendszerrel szemben oly módon fejezte ki, hogy hivatalt nem fogadott el, a konspirációktól távol maradt. Visszatért régi kedélye, munkabírása, ami a közéletbe történő ismételt szerepvállalásával még inkább kiteljesedett. Tudatosan, felkészülten töltötte be a vezető helyet a kiegyezés létrehozásáig. Képviselőként, látszólag háttérben politizált 1873-ig.³⁴ Ebből a korszakából származó rövid levélkék utalásai jelzik, hogy a betegséggel küszködött, bár a tünetek még a szellemi produktumát, életkedvét nem gátolták. 1854 körül jelentkezett szívbaja, a hypochondriás hajlama előtérbe került. Tíz évvel később komolyabb jelzésekkel már a szívelégtelensége és érlemeszesedése közérzetének romlásával járt. Étkezési szokásai megváltoztak, még mindig sok időt töltött a szabadban, és az év jelentős részében Széll Kálmánéknál Rátóton vendégeskedett. Élete az ország előtt zajlott a napilapok tudósításain keresztül. Nagy népszerűségéből adódott, hogy ismerősök, ismeretlenek, tisztelői apró figyelmességekkel lepték meg. Bezerédj Istvánné hidjai selyemszövői zsebkendőkkal ajándékozták meg évenként karácsonykor.³⁵ A közölt levelek egyik címzettje Kovács József korának jeles gyümölcsnemesítője legújabb, legízletesebb gyümölcsseit küldte Deák Ferencnek. A népszerűséget kellő szerénységgel, alázattal viselte. Nyitott az emberek felé, a legapróbb jelzéseiket is érzékelt és viszonzta, mint ahogy Kovács József tiszteletesnek szóló levelek hangnemének változása is mutatja. E magatartásbeli képességével gyűjtötte maga köré az embereket. Magányossága viszonylagos, legfeljebb a lélek, a társtalan ember magányossága lehetett.

A közölt források a Deák dokumentumok körét gazdagítják, jóllehet csupán morzsányi információkkal bővítik az ismert Deák képet. Egy ember hétköznapi gyöngeségekkel és rendkívüli erényekkel egy adott történelmi szituációban a vizsgálódás tárgya. A magánéleti, a közéleti sikerek és sikertelenségek nyilván a habitus alapján magyarázhatók. Deák esetében az alkati adottságok, a természetes készségek és képességek ismeretében elsősorban az élete tartalmassága ad kutatási témát. Kétségtelen az emberi természet

egy életen át alakul, de a tetteket irányító alapvető jellemvonások alig módosulnak, az egyéni látásmód legfeljebb a tapasztalatok bővülésével gyarapodik. Összevetve az ifjúkori és az idős Deák Ferenc lényét a meghatározó sajátosságai egész életén át elkísérték. Ahogy a tanulmányaiiban tehetségesnek, kényelmesnek látszó ifjú Deák nem igyekezett osztály elsőbbségre, úgy felnőttként és politikusként sem vágyott közfunkcióra. Diák társaságban visszahúzódott, és a későbbiekben is bár szívesen tölti az időt társalgással, inkább másokra figyelő volt. Tartózkodása minden fajta kockázatos dologtól szenvedélytelenségre vallott, de a mögöttes énje igen érzékeny, független embert rejtett. Életének bármely szakaszát is nézzük, kibújt minden kötöttség és formáság alól. Ügyvédi oklevelet szerevezve ügyvédi praxist nem folytatott. A tiszteletbeli alügyészi gyakorlatában inkább jogi ismereteit tette próbára. Viszont teljes emberként nagyfokú kötelességérzetből, hivatástudatból, tevékenyen, kimeríthetetlen energiával vetette magát a közéletbe, a törvényjavaslatok megalkotásába, miután igen nehezen, vívódva elkötelezte magát. Ez a szerepvállalás meghozza számára elkerülhetetlenül az elsőbbséget a liberális reformmozgalomban, majd az önkényuralmat felváltó időszakban, amikor ismét esélyt látott a polgári elvek törvényes keretek közötti megvalósítására. Állandó jellemvonásként fogható fel a gondolkodásában, a szemléletében visszatérő olyan elemek, amelyek a születéséből, a neveltetéséből adódtak, mint az ősi jog tisztelete, a nemesi származás tudata, az uralkodó iránti lojalitás. A törvénytisztelete arra az ideára épült, hogy a törvényt lehet módosítani, eltörölni és újat hozni. Mindig a jelenben gondolkodott, s ez tette bizakodóvá. A betegsége csak átmenetileg ingatta meg hitében. A törvényalkotást életcélként tekintette, és azt a pontos törvényi megfogalmazás igényével jelölte meg. A kiegyezési tárgyalásokban, a képviselői munkájában a törvényalkotó, a jogász Deák Ferenc kapott főszerepet. A történeti irodalom is az alapos elméleti felkészültséggel párosuló közjogi munkálkodását hangsúlyozza.³⁶ A tolnai források Deák jellemrajzára irányítják az érdeklődést. Habitusa és az életét átfogó történelmi korszak, a cselekedetei és magatartásbeli tulajdonságai közötti összefüggéseket kutatva, talán megfejtethető közéleti sikereinek a titka. A habitusának úgy tűnik nagyon is megfelelt az a történelmi szituáció, amelyhez a munkálkodása kötődött, amelynek során a becsvágy, az ambíció

nem ösztönözte, nem vezérelte, ami jelzi szigorú értékítéletét a világ dolgairól, és érzelem gazdag világát is. Miként belső indíttatásból szolgálta a jogot, ugyanolyan alapról közelítette meg a vele kapcsolatba kerülő rokonokat, barátokat, tanúsítják a korhű szövegközléssel közreadott levelei is.

Deák Ferenc levelei Tolna megyei barátaihoz

1.

Pozsony, 1839. október 9.

Deák Ferenc levele Sztankovánszky Imréhez³⁷

Kedves barátom!

E pillanatban kaptam Tolnából egy alá írás nélküli tudósítást errol hogy a' Megye vissza hívta követeit, 's helyettök Pistánk³⁸ és Perczel Móricz vagynak követeknek ki jelelve.

Ugy halloom Perczel Móricz a' Királyi biztosság által hivatalától fel függesztetett³⁹, 's ellene Magistratualis actio rendeltetett, hiszem hogy ártatlanságát meg fogja bizonyíthatni, de nem kételkedem azon is: hogy meg választása esetében a Kormány ugyan azt teen[d]ni, a mit Gróf Raday⁴⁰ eránt tett, mert miután azt eltiltotta, mivel actio alatt volt, miután tilalmához olly határozottan ragaszkodott még akkor, mikor miatta csak nem tellyesen meg volt akadva Ország Gyűlésünk folyamatja, természetes: hogy most egy más leg alább némüleg hasonló esetet el nem fog nézni, hogy ez által a' Nemzetnek jövendőre egy uj erősítő példát adjon maga ellen. Már pedig ha Perczel a' meg jelenhetéstől el tilthatnék, nincs erönk az ügyet ki vivhatni, 's magát az elvet, mellynek tökéletes el bukását csak Radaynak le mondása menhette meg, bizonyosan el buktatná az illyen süker nélküli küzdésbe bele faradt ország Gyűlési többség, 's akkor a' kár sulyos, és pótolhatatlan. Az Istenért fontoljátok meg ezeket a' választásnál, ne tegyétek ki a nemzet köz ügyét illyen veszélyeztetésnek, én meg vagyok győződve: hogy Perczel Moricznak maga is sokkal tisztább érzést táplál kebelében a' köz jó eránt, mint sem hogy visza ne borzadjon ennyi kedvetlen, sött Hazara nézve káros következeseknek bar ártatlanul is oka lenni,

Közöld kérlek ezeket Csapóval⁴¹ és Pistával, tiszta érzések, és komoly megfontolástok úgy fogja vezetni ez ügyet, mint az Honunkra leg jobb leend, bocsasd meg talán feleslegesen figyelmeztető avatkozásomat, és szeressed

tisztelő barátodat
Deákat

Édes anyádnak, hitvesednek, testvérednek kezeit csókolom, Pistát Danit forrón ölelem

Eredeti levél. Tolna Megyei Levéltár: Sztankovánszky család iratai Sztankovánszky Imre levelezése 74. pallium

2.

Pest, 1848. április 23.

Deák Ferenc levele Bezerédj Istvánhoz⁴²

Kedves Barátom!

Sokat hánytam vettem magamban válaszd tartalmát. Kedves volt ugyan nékem: hogy annyi oda adást, 's olly hű magasztalást láttam abban ön személyem iránt; 's kezdetben már csak nem el csábított azon vágy: hogy Téged hivatalom körében bírhasalak; 's kész vala előterjesztésem, mellybe a' Te nevedet is igtatám. De újra és ismét újra olvasgatám leveledet, 's éreztem: hogy mint becsületes ember köteles vagyok előre Téged arról is értesíteni, mi szerint én csak rövid ideig, 's talán csak hetekig maradhatok valószínűleg a' minisztériumban, mind inkább roskadozó egészségem miatt; 's Téged ki nem csekély részben személyemhez is kötöttem el határozásodat, nem tehetlek ki előleges figyelmeztetés nélkül annak: hogy most néhány hétre be lépve, az én le léptemmel, ha olly utódom leend ki néked kedves nem volna, ismét ki lépj, 's így mostani helyzetedből, 's némileg a' political életből is miattam ki sodortassál. Ezt tehát lelki ismeretessen, előleges figyelmeztetésül? De ha mind e mellett inkább tekinted a' köz jót mint – hogy személyem vagy általában a' miniszternek személye utobb az én le léptemkor is határozatodra be folyással legyen? Ezt pedig a' köz ügy miatt szivemből ohajtom; egy helyet válaszdodig nyitva hagyok számodra, 's mivel azt hiszem, hogy erődet, készültségedet,

tabellák készítésével, vagy repositionalis⁴³ ügyek vizsgálgatásával el foglalni annyi volna, mint pazarolni azon kincset, mi hazánkban sokkal ritkább semhogy azzal könnyelműleg bánhatnátok, 's annyi volna, mint meg lopni a' hon intelligentiájának öszvegét, mechanikus munkára fordítva, mi jobbra, nemesebbre való, a codificationál⁴⁴ tartok üresen egy tanácsnoki helyet (2500 ft fizetéssel), hol szép téren működhetnél Szalay Laczival.⁴⁵

Irj barátom minél előbb. Isten veled

hű barátod
Deák

Eredeti levél. Tolna Megyei Levéltár Bezerédj család iratai Bezerédj István levelezése 43. pallium (Közölte: Molnár András: Deák Ferenc igazságügyi miniszteri irataiból - Batthyány kormány igazságügyi minisztere Zala Megyei Levéltár Zalaegerszeg, 1998. 230. p.)

3.

Paks, 1855. április 26.

Deák Ferenc levele Bezerédj Istvánhoz

Kedves Pistám!

Ma akartam Hidjára⁴⁶ menni, de nem igen jól érzem magamat, nátha és fej fájás kinoznak, az idő pedig durva és hideg. De talán egy pár nap alatt helyre állok, 's ez esetben szombaton átmegek. Isten áldjon! Nődnek jelentsd legszívesebb tiszteletemet.

hű barátod
Deák

Eredeti levél. Tolna Megyei Levéltár Bezerédj család iratai Bezerédj István levelezése 43. pallium.

4.

Pest 1856. január 4.

Deák Ferenc levele Bartal Györgyhöz⁴⁷

T. ifj. Bartal György úrnak.

A Vörösmarty árvák részére általa hozzám küldött segélyezési összeget névszerint:

Bartal György urtól 100 ft.
Csiba Ferencz kasznár urtól 10 f
Bocsor Antal plebános urtól 15 f
Balog Ferencz urtól 10 f
Csákányi János urtól 2 f
Perczel Ákos urtól 5 f
Berecz Anna 4 f
Gajdonik János urtól 3 f
Adler Józseftől 6 f
Péchy József urtól 4 f
Szikora Ignác urtól 1 f
Pecsovics Ferencz urtól 4 f
Balassa Bálint urtól 1 f
Sebestyén Károly urtól 5 f
Dr Merler József urtól 3 f
Illés Ádám tolnai jegyző urtól 4 f
Rosmajer Ferencz urtól 2 f
Dr Gottwald G urtól 2 f
Geisz József urtól 10 f
Tenczlinger József urtól 2 f
Striteczky Antal urtól 1 f
Geiger Florián urtól 2 f
i. Krámer Ábrahám urtól 10 f
Faddi földmivesektől 4 f. 14 kr
Öszvesen 210 f 14 kr

Valósággal megkaptam, miről azon kéréssel tudósítalak, szíves az illetőknek őszinte köszönetemet s az árvák buzgó hálóját nyilvánítani:
- Isten Veled!

Deák Ferencz

Eredi levél. Tolna Megyei Levéltár: Bartal család iratai ifj. Bartal György iratai 19. pallium

5.

Pest 1856. január 10.

Deák Ferenc levele Sztankovánszky Imréhez

Kedves barátom!

A Vörösmarty árvák részére általad küldött 300 p[engő]f[orin]tot kötelezvényedet megkaptam. Fogadd a' árvák hálóját, 's az én legszivesebb köszönetemet. Isten veled! hü barátod

Deák Ferencz

Eredeti levél. Tolna Megyei Levéltár: Sztankovászky család iratai Sztankovánszky Imre levelezése 74. pallium⁴⁸

6.

Pest, 1868. március 1.

Deák Ferenc levele Bezerédj Istvánnéhoz⁴⁹

Meg bocsásson Kedves Etekmám, hogy ígéretem szerint a' mai ebédnél meg nem jelenhetek, oka egészségemnek egy kis változása, mely azt hiszem sokáig nem fog tartani.
Isten áldja! A' leg szivesebb tisztelettel
hű tisztelője
Deák Ferencz

Eredeti levél. Tolna Megyei Levéltár: Bezerédj család iratai Bezerédj Istvánné született Bezerédj Etelka iratai 124. pallium

7.

Pest, 1871. január 10.

Deák Ferenc levele Kovács Józsefhez

Különösen tisztelt Kedves Plébános úr!

Szíves köszönet a' szé és jó gyümölcsért, melyet nekem a mult hónapban küldött
Fogadja tőlem is szívesen ezen arcz képemet emlékül, 's legyen meg győződve, hogy Ön egyszerű szerény de jótékony munkakörében leg

őszintébb tiszteletemet bírja.
Isten áldja! s adjon boldog új évet!

őszinte tisztelője
Deák Ferencz

Eredeti levél. Wosinsky Mór Megyei Múzeum, Szekszárd Irodalmi Gyűjtemény 71.9.3.1.

8.

Rátot, 1871. augusztus 12.

Deák Ferenc levele Kovács Józsefhez

Tisztelt barátom!

Szives barátságos köszönetet a' küldött szép és jó gyümölcsért, mely épen érkezett meg, 's kevés el érett darabokat ki véve, a' leg jobb elvezhető állapotban van. Széll Kálmán⁵⁰ képviselő és neje koszorús költőnknek Vörösmartynak leánya, kikenél jelenleg tartozkodom, 's kik velem együtt fogják a' finom körtéket élvezni, szinten szives köszönet[et] mondanak.

Isten áldja! Szíves tisztelettel

hű barátja
Deák Ferencz

Eredeti levél. Wosinsky Mór Megyei Múzeum, Szekszárd Irodalmi Gyűjtemény 71.9.1.1-2. A levélhez boríték is tartozik, a címzés a következő:

Jegyzetek

¹ Horánszky Nándor: Deák Ferenc lelki alkatának és betegségének befolyása pályájára Orvostörténeti Közlemények 1972, 64-65. szám, 13-30. p. (Továbbiakban: Horánszky...)

² Molnár András: A fiatal Deák Ferenc, Kézirat, Deák Jozefa és Nemeskéri Kiss József 1808. május 27-én kötött házasságot Kehidán (Továbbiakban: Molnár, A fiatal Deák...)

³ Turbuly Éva: A Deák család felemelkedése a megyei hivatalvállaló nemességre Zalai Gyűjtemény 35. kötet Zalaegerszeg, 1994, 33-34. p.

⁴ Turbuly Éva: Egy zalai köznemes, Deák László vagyoni viszonyai Zalai Gyűjtemény 34. kötet, 17-18. p.

⁵ Glósz József: Tolna megye középbirtokos nemességének anyagi viszonyai Wosinsky Mór Megyei Múzeum Évkönyve XVI. kötet, Szekszárd, 1991, 13. p. (Továbbiakban : Glósz...), Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal VI. kötet, Pest, 1860, 248-249. p., Magyarország családai Sikabonyi Angyal Pál közlése: 88. Nemes-kéri Kiss 222-225. p.

⁶ Paks nagyközség monográfiája Paks, 1975, 61. p.

⁷ Glósz 24-25., 75., 132. p.

⁸ Tolna Megyei Levéltár: Közgyűlési irat 10 : 216/1830., Közgyűlési jegyzőkönyv 2793/1930. (Továbbiakban: TML: Ki, Kjkv...), Molnár, A fiatal Deák...

"Kovács József lelkész urnak tiszt[elettel] u p Köbölkut Bátor Keszen", amelyen idegen kezek jegyezték fel: "Nagy hazánk fia Deák Ferencz" Nagyanyám írása"⁵¹

9.

Pest, 1872. szeptember 15.

Deák Ferenc levele Kovács Józsefhez

Kedves barátom!

A küldött körtéket meg kaptam, fogadja szives köszönetemet. Én ugyan nem élvezhetem azokat, mert az orvos minden gyümölcsöt el tiltott, de élvezik barátim, 's a 407ik számú mindenek fölött dicsérik

Isten áldja! Szives tisztelettel

igaz barátja
Deák Ferencz

Eredeti levél. Wosinsky Mór Megyei Múzeum Irodalmi Gyűjtemény 71.9.2.1-2., A levélhez boríték is tartozik, címzése: "Fő tiszt[elendő] Kovács József lelkész urnak t[isztelettel] Bátor Keszen", idegen kézírással "Nagy hazánk fia Deák Ferencz"

- ⁹ Molnár András: Deák Ferenc birtokai Zalai Gyűjtemény 34. kötet Zalaegerszeg, 1993, 62. p. (Továbbiakban: Molnár...)
- ¹⁰ Molnár 61-71. p., TML: Csapó család iratai: Rokon családok iratai 17. pallium, Deák Jozefa gyermekei: Emma (1813-1857), Nedeczky Lajosné, Katalin (1821-1896), Szeniczey Ferencné, Zsigmond (1817-1882), Anna Mária (1814-) Molnár Ferencné, Edvárd (1816-1880), Vince (1825-), a fiatalon elhunyt Eleonórának (1821-1839, Szeniczey Gusztávné) nem volt gyermeke
- ¹¹ Kempelen Béla: Magyar Nemes Családok I. kötet, Bp., 1911, 377.p.
- ¹² TML: Kjkv 1765.július 15. 453. p. a nemesi kihirdetés időpontja
- ¹³ TML: Kjkv 2774/1841., Nemesi összeírás Ö545, Szeniczey Ferenc javai 14 7/8 jobbágytelek, 99 zsellér 1827-es adat szerint Glósz 18.p.
- ¹⁴ Szeniczey gyerekek: Ödön (1838-), Jozefa (1840-), Balassa Istvánné, Cecília (1842-), Stefánia (1846-), Daróczy Tamásné, Friderika (1849-), Vigyázó Rezsóné, Ákos (1855-), Géza (1858-)
- ¹⁵ TML: Csapó család iratai Csapó Vilmos II. iratai 246. pallium, Csapó Vilmos tanulmánya megjelent: Tolnavármegye 1903. október 11. 41. szám, 104. p.
- ¹⁶ Ferenczi Zoltán: Deák élete II. kötet, Bp., 1904, 394. p. (Továbbiakban: Ferenczi...)
- ¹⁷ Áldor: Deák Ferencz élete Emlékkönyv Bp., Franklin Társulat, 252. p., (Továbbiakban: Áldor...)
- ¹⁸ Horánszky 13-22. p.
- ¹⁹ Áldor 33. p.
- ²⁰ Pulszky Ferenc: Deák Ferencz Jellemrajz Bp., 1876, 12-14. p., (Továbbiakban: Pulszky...)
- ²¹ Horánszky 13-22. p.
- ²² Dr. Braun Sándorné: Tolna vármegye és a rendi országgyűlések (1807-1847) Tanulmányok Tolna megye történetéből VIII. kötet, Szerk.: K Balogh János, Szekszárd, 1978, 159-161. p.,
- ²³ TML: Ki 480/1837., Kjkv 1122/1837., Ferenczi I. kötet, 308-309. p.
- ²⁴ TML: Ki 794/1840., 1039/1840., Kjkv 2032/1840., 3391/1840.
- ²⁵ TML: Kjkv 3022/1840., Pesti Hírlap 1841. december 1. 96. szám, 807-808. p.
- ²⁶ Bodnár István-Gárdonyi Albert: Bezerédj István I. kötet, 163. , 350-352. p., II. kötet, 210. p., (Továbbiakban: Bodnár ...)
- ²⁷ TML: Ki 1229/1843., Kjkv 3568/1843.
- ²⁸ Pulszky 19. p.
- ²⁹ Bodnár II. kötet, 293-324. p.
- ³⁰ Bodnár II kötet, 433. p.
- ³¹ Ferenczi I. kötet, 62. p.
- ³² Gyulai Pál: Vörösmarty Életrajza Bp., 1923, 73-74., 208. p., Ferenczi II. kötet, 235. p.
- ³³ Ferenczi III. kötet, 399-411. p., Széll Kálmánné Vörösmarty Ilona Emlékeim Deák Ferenc politikai és magánéletéből 57-137. p.
- ³⁴ Horánszky 13-30. p., Ferenczi III. kötet, 365—411. p.
- ³⁵ Bodnár II. kötet 293. p.
- ³⁶ Csengery Anntaltól Deák Ferencz Emlékezete Bp., 1877, 5-110. p., Takács Péter: Deák és Kölcsey liberalizmusa Zalai Gyűjtemény 5. kötet Zalaegerszeg, 1976, 177-213. p.
- ³⁷ Sztankovánszky Imre (1798-1873) a vármegye főjegyzője, a megyei ellenzék egyik vezéralakja, mérsékelt politikus. A botrányos választásokat követően lemondott hivataláról. (Cserna Anna: Adatok Sztankovánszky Imre politikai tevékenységéről Tanulmányok Tolna Megye Történetéből XI. kötet Szekszárd, 1987. 513-543. p.)
- ³⁸ Bezerédj István. A követek visszahívását, illetve a követválasztás megismétlését a konzervatívok és az ellenzékiek között kialakult éles helyzet indokolta, amelynek rendezésére királyi biztost küldtek ki. (Dr. Braun Sándorné: Tolnavármegye és a rendi országgyűlések 1807-1847 Tanulmányok Tolna Megye Történetéből VIII. kötet, Szekszárd, 1978. 155-163. p.)
- ³⁹ Főszolgabírói felmentése királlysértés és lázítás vádja miatt történt. (Dr. Dobos Gyula: A Perczelek Szekszárd, 2001 94. p.)

⁴⁰ Gróf Ráday Gedeon Pest vármegye követe, aki 1839. május 8-án kelt királyi leiratban eltiltatott az országgyűlésen való megjelenéstől a legfőbb ítélőszékek rágalmozása címén, az 1832/36-os országgyűlési ifjak elfogatása és elítélése ügyében mondott beszéde miatt. (Kónyi Manó: Deák Ferenc beszédei 1829-1847 Budapest, 1882. 265-267. p.)

⁴¹ Csapó Dániel (1778-1844) a megyei ellenzék vezetője, 1827-1836. között a vármegye első alispánja, 1832-1834-ben az országgyűlésen a megye követe. (Tolna Megyei Levéltár családi iratainak Repertóriumai I. Szerk.: Cserna Anna, Szekszárd, 1999. 48. p., továbbiakban: Repertórium I. ...)

⁴² Bezerédj István (1796-1856) Csapó Dániel halála után a megyei ellenzék vezetője, a "haza és haladás" ügyének elkötelezettje. Az 1832/36-os országgyűlésen kezdődött mély barátságuk. A jogi végzettségű, igen művelt és jó gazda hírében álló Bezerédj több alkalommal látta el a megyei követséget a diétán. 1848-ban csupán a vármegye képviselőjeként kívánt részt venni az országos politikában. (Bodnár István-Gárdonyi Albert: Bezerédj István I-II. kötet Budapest, 1920, továbbiakban: Bodnár...)

⁴³ visszahelyezésbeli, felülvizsgálandó ügyek

⁴⁴ Törvénybe vagy törvénykönyvbe iktatás, törvényelőkészítés

⁴⁵ Szalay László jogász, centralista politikus. Az Igazságügyi Minisztériumban a Codificatio / Törvényelőkészítő/ Osztály igazgatója volt. Hivatalából 1848. május 14-én távozott a frankfurti parlamentben viselt követsége miatt. (Batthyány kormány igazságügyi minisztere Zala Megyei Levéltár Zalaegerszeg, 1998 102., 117. p.)

⁴⁶ Hidja, más tolnai birtokokkal együtt nagyanjai örökség volt. Tolna megyei hivatalvállalása óta, 1820-tól kezelte a családi birtokot. A forradalom és a szabadságharc bukása után Bezerédj Istvánt halálra ítélték, majd kegyelmet nyert. Az ellene indult eljárás lezárása után visszavonultan, csendesen élt feleségével ezen a birtokon. Megfigyelése hosszú éveken át tartott, utazásra, kimozdulásra nem igen volt lehetősége. Haláláig csupán néhány alkalommal hagyta el otthonát. (Bodnár... 401-435. p.)

⁴⁷ Bartal György (1820-1875) Tolna vármegyében kezdte közpályáját tiszteletbeli aljegyzőként, majd a következő tisztújításin főjegyzővé választották. A megyei ellenzék egyik jeles alakja. 1848-ban országgyűlési képviselő, Szemere minisztériumában pénzügyi osztályfőnök volt. A bukás után feltehetően a családi kapcsolatoknak köszönhetően két hónapot töltött fogságban. 1861-től ismét jelen volt a közéletben képviselőként, a megye alispánjaként, a karrierje csúcsaként mint kereskedelmi miniszter. (Vasárnapi Újság 1875. október 31. 44. szám 1-2. p., Repertórium I. 33-47. p)

⁴⁸ Ez ügyben létezik még egy eredeti, keltezés nélküli Deák levél. "Tisztelt barátom! A' Vörösmarty árvák részére általad ajánlott 300 ft BV. 1 évi kamatját 1861ik évi jan 1ig járot 15f 75xrt meg kaptam Isten Veled hű barátod Deák Ferencz", Továbbá fellelhető Sztankovánszky Imre iratai között az 57. palliumban négy nyugta, amelyekből kettő Deák Ferenc által írott, kettőn pedig csak az aláírása valódi. A szöveg kevés eltéréssel ugyanaz mindegyiken, azaz az évi kamatok elszámolását tartalmazzák. Az aláírás alatt "az árvák vagy a Vörösmarty árvák gyámja" megjelölés szerepel.

⁴⁹ Bezerédj István második felesége, 1848. június 10-én Tolnán kötöttek házasságot. (Bodnár...II. kötet, 344-345. p.)

⁵⁰ Széll Kálmán országgyűlési képviselő, pénzügy-miniszter (1875). Rátóti (Vas v. Pest m. Magyarország Helységnévtára 1863) birtokán töltötte a nyarakat Deák Ferenc 1868-1875 között. (A Pallas Nagy Lexikona XV. kötet, Bp., 1897, 539-540. p.)

⁵¹ Kovács József (1807-1888) ev. ref. lelkész Bátorkeszen (Esztergom m. Magyar Korona Helységnévtára összeállította: Juhos János Bp., 1882), gyümölcsfa-nemesítő (Szinyeyi József: Magyar Írók Élete és Munkái VI. kötet Bp., 1899. 1297-1299. p.).